

MEZEI TÍMEA

mezei.time@gmail.com

PhD hallgató (SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola),
kutató (SZTE IKIKK Társadalmi felelősségvállalás Kompetencia Központ)

Romológia – Kutatástól az oktatásig

Romology – From reserarch to education

FORRAY R. KATALIN (2022): *Romológia – Kutatástól az oktatásig*. Budapest, Gondolat Kiadó.

DOI 10.14232/belv.2022.3.11

<https://doi.org/10.14232/belv.2022.3.11>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Mezei Tímea (2022): Romológia – Kutatástól az oktatásig. *Belvedere Meridionale* vol. 34. no. 3. pp 186–190.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Hazánk nemzetiségi és etnikai szempontból sokszínű ország, legnagyobb lélekszámú (kb. 600-800.000 fő) kisebbsége a cigánység¹ (KAPITÁNY 2015). A népcsoport helyzete az elmúlt évtizedekben több tekintetben folyamatosan súlyosbodott. Körükben a foglalkoztatás alacsony szintje állandósulni látszik (KSH 2018; FEDOR – BALLA 2019). Emellett az oktatási rendszerben még mindig tetten érhető a roma gyerekek szegregált tanítása – mely vélhetően az egyik magyarázata a roma tanulók korai iskolaelhagyásának is (BIHARI 2021, KERTESI – KÉZDI 2011, ZOLNAY 2015). A cigánység egészségügyi állapota is kedvezőtlen, helyzetük elmarad a többségi társadalom egészségügyi mutatóitól (VOKÓ – POÓR 2019).

A romák nagy százaléka tehát alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, munkanélküli és mélyszegénységben, rossz lakáskörülmények között él. Ennek tetejében a népcsoport

¹ A recenzióban a cigány és roma megnevezéseket szinonimaként alkalmazom.

tagjai gyakran diszkrimináció, illetve gyűlöletbeszéd áldozataivá válnak. Nemcsak a negatív, kirekesztő szándékkal közelítő, de a pozitív, a romákon segíteni akaró személyek körében is előfordulhat, hogy téves sztereotípiákat ápolnak, melyek károsak lehetnek, még inkább marginalizált körülmények közé taszíthatják a roma közösségeket. A tájékozódás, a más kultúrkörök iránti nyitottság már önmagában is nagymértékben javíthatja a csoportközi viszonyokat.

A Forray R. Katalin és szerzőtársai (Borzák Tibor, Híves Tamás, Kozma Tamás, Varga Aranka) által írt: *Romológia – Kutatástól az oktatásig* című tanulmánykötet is erre a problémakörre kívánja felhívni a figyelmet. A kötetben 18 kapcsolódó tanulmányt gyűjtöttek össze, majd rendeztek négy fejezetbe. A beválogatott tanulmányok jól illeszkednek egymáshoz, koherensek.

A munka többek között végigkíséri a szocializációs színtereken lezajló folyamatokat, ábrázolja és analizálja azokat a jelenségeket, melyek befolyásolhatják a cigányság középosztályosodását. Emellett beazonosítja azokat a szereplőket, akik segíthetnének a felemelkedési folyamat előmozdításában. Forray szerint ha „több problémaérzékeny láthatatlan hős és több példaértékű kezdeményezés volna, azzal legalább a kis közösségeket ki lehetne emelni” (FORRAY 2022. 206–7).

A kötet beszerzése nem csak leendő romológusoknak lehet kiváltképp hasznos, hanem bármely szakos pedagógusnak, neveléstudománnyal foglalkozó, illetve segítő szakmában tevékenykedő szakembernek is, és nem utolsósorban mindenkinek, aki a cigányság múltbeli vagy aktuális társadalmi helyzete iránt érdeklődik.

A *Család és iskola* című fejezet, általános kérdéskört tekint át az iskolával és a társadalommal összefüggésben, kiemelten a roma tanulók és családjaik iskolához való viszonyára fókuszálva. Az egységen belül definiálásra kerül a szocializációs környezet, emellett a szerző betekintést nyújt a témához kapcsolódó kutatási irányok alakulásába és a környezet vizsgálatának lehetőségeibe is. Mindemellett két vizsgálat segítségével szemlélteti a kutató, hogy hogyan látják önmagukat és cigány népcsoportjukat a mai gyermekek és fiatalok. Az első mérés általános iskolások bevonásával zajlott, ahol az adatokat egy cigány népismereti verseny keretein belül gyűjtötték össze. A résztvevők feladata az volt, hogy mutassák be a cigány népcsoportot egy esszé formájában. A jellemzésekből több esetben egyfajta védekezési mechanizmust olvastak ki a szerzők, melyet az elterjedt negatív sztereotípiákkal szemben fogalmaztak meg a tanulók (pl.: „nem olyanok vagyunk, ahogy mondják rólunk”). Emellett azt is kiemelték, hogy a munkák nagy része érzelmi töltöttségű gondolatokra épült. Többen hangsúlyozták a családi összetartozást, az öregek és gyerekek tiszteletét, mint a cigányság érényes jellemvonását. Általában pozitív jelzőkkel társították a közösséghez való tartozást (pl. büszkeség, jó cigánynak lenni).

A második vizsgálatban a szerzők egyetemisták életútinterjúin keresztül térképezték fel, hogy hogyan értelmezik és kezelik a résztvevők a cigányságukat. Releváns komponensnek mutatkozott meg az anyanyelvi kérdés, tehát hogy a család megtanította-e az adott cigány csoportra jellemző nyelvet, vagy inkább egyfajta titkos nyelvként használták csak a felnőttek. Úgy tűnik, azok a hallgatók akik beszélték a cigány nyelvek valamelyikét, erősebb identitással rendelkeztek. Az is gyakran előfordult, hogy a család nem beszélte a cigány nyelvek egyikét sem, ők egynyelvűeknek tekinthetők. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a gyengébb cigány identitással rendelkező résztvevők ugyanúgy beszámoltak a környezetükkel való konfliktusokról az etnikai hovatartozásuk miatt, mint cigányságukat intenzívebben megélt társaik (valószínűleg az etnikai jegyeknek köszönhetően).

A két vizsgálat eredményei alapján a kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy az általános iskolás korú roma tanulók egyértelműen büszkék etnikai hovatartozásukra, míg az egyetemisták ambivalensen értelmezik identitásukat. A kutatók szerint vélhetően ennek az lehet az egyik oka, hogy a társadalmi beilleszkedésnek, felemelkedésnek hatása lehet az identitás alakulására, formálódására, de ez nem azt jelenti, hogy a társadalmi mobilitás hatására mindenképp gyengülne a roma identitás. Sőt, a mért hallgatók közül volt olyan, aki cigány hovatartozását épp egyetemi éve alatt alakította ki, erősítette (pl. romológia képzés, vagy roma szakkollégiumi tagság hatására).

Kibontásra kerül még a fejezetben, hogy a társadalmi mobilitás mellett, kulturális tényezők is befolyásolhatják a roma gyermekek iskolázottsági sikereit/sikertelenségeit (pl. lányok tisztességesen/szüzen menjenek férjhez). Kitér a hazai fejlesztési kísérletekre (pl. Gandhi gimnázium); illetve az oktatási szegregáció témakörénél a témával kapcsolatban nagy visszhangot keltett gyöngyöspatai eset elemzésére is.

A második szakaszban, amely *Az iskola után* címet viseli, Forray és Híves először a közösségi tanulást határozzák meg, majd egy példán keresztül bemutatják, hogyan is valósul meg ez egy soknemzetiségű faluban finn nemzetiségű személyekkel, Magyarországon. A sikeres folyamatot párhuzamba állítják a cigányság be nem fogadásával, a helyi közösségi életből való kirekesztéssel.

A fejezetben belül szemléltetik még a cigányság iskolázottságának hazai szintjét, valamint a tanodaprogram kiépülését és működését országunkban. Megállapították a szerzők, hogy a roma fiatalok iskolázottsága nőtt, ugyanakkor ez a fejlődés a munkaerőpiacon való részvételükön még nem érzékelhető. Forray a jelenség okai mögött a kapcsolatháló hiányát, az információhiányt és a hátrányos megkülönböztetést nevezte meg. Nyomatékosította ugyanakkor, hogy a népcsoport hátrányos helyzete nem jelenti azt, hogy minden egyes tagja egyformán érintett a problémában, vannak olyan egyének és családok, amelyek személyes erőfeszítéssel kedvezőbb társadalmi pozíciót tudtak elérni. A következőkben így azt vizsgálta, hogy milyen erőforrások birtokában jutnak el a hátrányos helyzetű roma fiatalok az egyetemre. A résztvevők válaszai alapján az elkötelezettség, a konfliktusokkal szemben kialakult tűrőképesség (reziliencia), egy-egy személy támogatása (leggyakrabban tanár) és a civil szervezetek (pl. Tanoda) segítettek leginkább a felsőoktatásba való bejutást. Az egyetemen való bennmaradáshoz a hallgatók kaptak még egy támogatást, a roma szakkollégiumokat. A fejezet zárásánál ennek az intézményi formának a történeti előzményeire, jelenlegi körülményeire és struktúrájára fókuszált a szerző.

A harmadik fejezet fő célkitűzése a roma népcsoport hazai *Középosztályosodási* folyamatát és eredményeit ismertetni. A szerző a korábbi közpolitikai lépések áttekintése mellett esettanulmányokkal teszi könnyen értelmezhetővé a témakört. Rámutat arra, hogy a 2010-es években markánsan felgyorsult a cigány népcsoport polgárosodási folyamata, ami az iskolázási statisztikák alapján érhető tetten, ugyanakkor megjegyzi, hogy az egész roma népesség iskolázottsága még mindig jelentősen elmarad a megfelelő korúak általános iskolázottsági szintjétől hazánkban (BRÜGGEMANN 2012 idézi Forray). A felzárkózásához vezető utat oktatáspolitikai támogatásokkal, civil kezdeményezésekkel, az egyházak közreműködésével és a már értelmiséggé vált romák aktivitásával képzelel el a szerző. Mindazonáltal úgy véli, hogy a cigányság társadalmi-politikai problémáit érdemes új oldalról megközelíteni, a cigány társadalom átalakulásának nehézségeként értelmezni.

A fejezeten belül kibontásra kerül még a cigányság körében élő vallási kötődés, vallásos identitás, az egyházakban-hitközösségekben való részvétel. A szerző szerint úgy tűnik, hogy hazánkban a kisebb felekezetek kedveltebbek a cigányság körében, mert ott nagyobb flexibilitást biztosítanak számukra például arra, hogy a szabályrendszert saját arculatukra módosítsák (pl.: önálló szentírás értelmezés, szertartás sokszor zenei kíséretre, saját nyelven tartott események).

A munka következő szakasza – *Oktatáspolitikai* címmel – először az európai országokban megjelent, a roma népességhez kötődő tanulmányokba enged betekintést. Olyan munkákat vázolt a szerző (pl.: BELLO 2014; BOSCOBOINIK – GIORDANOM 2008; HEPWORTH 2012; HOFMANN 2019; MARUSHIAKOVA – POPOV 2016, 2019; NAGY 2012), melyek által érzékelhetővé válik, hogy az államokon belüli, romákat érintő társadalmi nehézségek hasonlóak Európában (pl.: foglalkoztatási, lakhatási, egészségügyi, oktatásügyi, diszkriminációs), ám kulturális és etnikai identitásuk nem egységes ezeknek a csoportoknak sem. Forray összegzésében kiemeli, hogy ezen roma közösségek sajátos kultúrája és anyanyelvük ápolása európai értéként van elismerve, ugyanakkor az áttekintett tanulmányokban egy esetben sem tértek ki a roma csoportok anyanyelvi irodalmára. Rávilágít még arra is itt, hogy minden társadalom érdekelt a saját roma középrétegének kialakításában.

A fejezet többek között a multikulturalizmus ideológiájába is bevezet, a témakörhöz kapcsolódó definíciókat körbejárja, valamint ábrázolja az interkulturális nevelés szemléletmódját, stratégiai céljait, árnyalva az olyan különbségeket, melyek a hasonló tartalmú teóriákhoz kötődnek (pl.: hátrányos helyzet és felzárkóztatás elmélet). Ezek közül hangsúlyos, hogy a tanulmányi sikeresség mellett nagy súly helyeződik a csoportközi viszonyok javítására és az együttműködésre az interkulturális nevelés keretein belül.

A továbbiakban Forray és Kozma áttekinti, hogy társadalompolitikai szempontból mit lehet tenni egy elszegényedett, főként romák lakta terület lakosságának kilátástalan helyzetének javítása érdekében. Az altémában a befogadás – mint társadalmi problémakezelés és mint közösségi eljárás – hátterét és kialakulását veszik górcső alá, valamint a jogvédelem eredettörténetét ismertetik. Hazai településeken lezajlott fejlesztések és polgárjogi esetek mentén illusztrálják is a lehetséges megoldásokat.

A munkát Borzák Tibor, Forray R. Katalinnal készült *Interjúja* zárja. A beszélgetés egyfajta összefoglalóként fogható fel, ahol közvetlenebb formában ismerhetjük meg a munka szerzőjének aspektusát a romológiai kérdések kapcsán. Az interjú során Forray életútjából is ízelítőt kaphatunk, ami még inkább érzékelhetővé teszi a téma iránti elkötelezettségét.

Forray R. Katalin romológus, oktatáskutató és nevelésszociológus, aki évtizedek óta vizsgálja a cigányság egyenlőségének, valamint társadalmi inklúziójának előmozdítási lehetőségeit. A Romológia – Kutatástól az oktatásig című kötet egy remek összefoglaló munka, amely széleskörű tudást kíván nyújtani a téma iránt érdeklődő olvasóknak, a témakörök tárgyalásánál külön figyelmet fordít a szerző az alapfogalmak tisztázására is. Hiánypótló abból a szempontból, hogy bár – miként Forray kiemeli (17.p.) – „a romológia korántsem, lezárt tudásanyag”, a könyv igen jól szemlélteti a tudományág interdiszciplináris jellegét, a tématerület sokszínűségét, fontosságát, főbb megközelítésmódjait. A tanulmánykötet szerkezetét tekintve jól strukturált. A kutatási tények alkotta szakismereteken felül a munka értékes részeit képezik a szövegbe illesztett idézetek is, melyek által érthetőbbé válik a vizsgálatokba bevont roma származású személyek gondolkodásmódja, így a kötet egyfajta társadalmi érzékenyítési szerepet is betölthet.

Az említett pozitívumai miatt meggyőződésem, hogy a mű a hazai romológiaoktatás egyik alapvető könyve, amely nemzetközi szaktudományos léptékben is komoly figyelmet érdemel. Olvasását jó szívvel ajánlom mindenkinek!

IRODALOM

BIHARI ILDIKÓ (2021): Az iskolai szegregáció szerepe a hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok lemaradásában. *Acta Medicinae et Sociologica* 12. évf. 32. sz. 67–88. <https://doi.org/10.19055/ams.2021.05/31/4>

FEDOR ANITA – BALLA PETRA (2019): Foglalkoztatási helyzetkép a telepi körülmények között élő nyíregyházi romák körében. *Acta Medicinae et Sociologica* 10. évf. 29. sz. 32–44. Letöltés ideje: 2022. 09. 02 Letöltés helye: <https://ojs.lib.unideb.hu/ams/article/view/4521/4320>

KAPITÁNY BALÁZS (szerk) (2015): *Demográfiai fogalomtár*. Budapest, KSH Népegészségügyi Kutatóintézet.

KERTESI, GÁBOR – KÉZDI GÁBOR (2011): A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és a különbségek okairól. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- És Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék. Budapesti Közgazdaságtani Füzetek. Letöltés ideje: 2022. 09. 02. Letöltés helye: <http://www.econ.core.hu/file/download/bwp/bwp1205.pdf>

KSH (2018): Munkaerőpiaci helyzetkép 2014–2018. Letöltés ideje: 2022. 09. 02. Letöltés helye: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf>

VOKÓ ZOLTÁN – POÓR GYULA (2019): A magyar roma populáció egészségügyi, szociális és társadalmi jellemzői és a felzárkóztatás lehetőségei. *Magyar Tudomány* 180. évf. 11. sz. 1593–1595 Letöltés ideje: 2022. 09. 02. Letöltés helye: 2022. 08.28. https://mersz.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_f31071_i1

ZOLNAY JÁNOS (2015): A roma diákok esélyei a közoktatásban In: Orsós Anna (szerk.): *A romológia alapjai*. PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium Pécs, 2015. Letöltés ideje: 2022.09.02. Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/14700/14735/html/index.html>